

ἡ λέξη

ἑλληνική καὶ ξένη λογοτεχνία

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ: Ἡ ἐσωτερικοποίηση τῶν ἐξωτερικῶν τραυμάτων
ΤΖΟΥΣ ΚΑΡΟΛ ΟΟΥΤΣ (μετ. Ἀναστάσης Βιστωνίτης): Περί πυγμαχίας
ΙΩΑΝΝΑ ΖΕΡΒΟΥ: Ποίηση καὶ ἀγωνιστικό ἰδεῶδες στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ: Τὸ ποδόσφαιρο στὴν ἑλληνική ποίηση
ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΕΒΕΛΑΚΗΣ: Μιά ἀθλητική ἐπίδοση τοῦ Ὀδυσσεῆ Ἐλύτη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ:

Στὴ χώρα τῶν ποιητῶν

ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΦΙΑΝΟΣ:

Μουσαγέτης μπάλα

ΝΑΤΑΣΑ ΚΕΣΜΕΤΗ:

Ὁ λόγος γιὰ τὸν ἀθλητισμὸ

ΑΛΛΑΝ ΣΙΛΛΙΤΟΥ

(μετ. Μαρία Φωστήρη):

Τὸ μάτς

ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΑΚΙΣΗΣ:

Τὸ κίτρινο αἷμα

ΒΑΣ. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ:

Ποδόσφαιρο καὶ Τέχνη

ΡΕΥΜΟΝ ΑΡΟΝ

(μετ. Βασιλική Ἀλμπάνη):

Ἐξομολόγηση ἑνὸς φιλάθλου

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ:

«Ἐνα γκόλ-ποίημα»...

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΛΙΟΝΤΑΚΗΣ:

Ἀλληγορικό μάτς

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΣΦΥΡΙΑΔΗΣ:

Δρόμοι καὶ ἄλματα

ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗΣ:

Ἡ ἀγωνία καὶ ὁ ἀγὼν

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΞΩΝΙΤΗΣ:

Γειά σου, Μπίλ!

γιῶργος μαρκόπουλος

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ἐκεῖνο πού θέλω νά διευκρινήσω ἐδῶ, εἶναι ὅτι τὸ κείμενο τὸ ὁποῖο ἀκολουθεῖ δέν σταματᾷ μόνο σέ ποιήματα πού γράφτηκαν ἐξ ὀλοκλήρου μὲ ἀφορμὴ τὸ ποδόσφαιρο, ἀλλὰ καὶ σέ ὅσα περιλαμβάνουν ἔστω καὶ ἐλάχιστες ἀναφορές, προκειμένου νά ἀντιληφθοῦμε κατὰ πόσον καὶ μὲ ποῖο τρόπο αὐτὸ ἀπασχόλησε τὴν ποίησή μας, μιά καὶ πιστεύω ὅτι καὶ οἱ ἐλάχιστες ἀκόμη αὐτὲς ἀναφορές ἀποτελοῦν δείγματα τόσο εὐθύβολα, τόσο καίρια καὶ τόσο ἰσχυρά, ὥστε νά ἀφήνουν πολλὰ περιθώρια γιὰ ἀσφαλῆ ὄντως καὶ εἰς βάθος ἐκτεινόμενα συμπεράσματα.

Ὡς ἐκ τούτου, λοιπόν, τὸ μόνο πού ἐπιδιώκω εἶναι νά ἐπισημάνω πῶς ἡ σχέση ἀγάπης μιᾶς ὁμάδας ποιητῶν πρὸς τὸ ἐν λόγῳ ἄθλημα μᾶς πρόσφερε ποιήματα ἐξαιρετικῶς πρωτότυπα, ἢ ἐκ τῶν «ἔσω» τάση δράσεως μερικῶν ἄλλων δημιουργήματα πλήρη μεταφυσικοῦ ζόφου, ἢ ἀρνητικὴ τάση κάποιων τρίτων ἀποσπάσματα πού προβληματίζουν, ἢ ἐνσωμάτωση σχετικῶν ὄρων ἢ λέξεων στίχους μὲ φορτισμένη πύ ἔντονα τὴ γλῶσσα καί, τέλος, ἢ μεταφορὰ μνημῶν παιχνιδιοῦ εἰκόνες πού ἀξίζει πράγματι νά προσεχθοῦν.

Ἀλλά, ἄς προχωρήσουμε: εἶναι πράγματι ἀλήθεια, ὅπως ἄλλωστε ἐντοπίζει καὶ ὁ Νάσος Βαγενᾶς στὸ ἀρθρο του «Ποδόσφαιρο καὶ λογοτεχνία» («Τὸ Βῆμα», 31.7.1994), ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας δέν ἔχουν ἔστω καὶ μιά κάποια, τυπική, ἐπαφή μὲ τὸν χῶρο αὐτὸ (καὶ νά μὴ φανεῖ αὐτὸ ὑπερβολικό), ἀν ἐξαιρέσει βεβαίως κανεὶς τοὺς: Μανόλη Ἀναγνωστάκη, Νάσο Βαγενᾶ, Θανάση Βενέτη, Σπύρο Βούγια, Τάσο Δενέγη, Πάνο Θεοδωρίδη, Σωτῆρη Κακίση, Ἡλία Λάγιο, Κώστα Γ. Παπαγεωργίου, Μίμη Σουλιώτη, Βασίλη Στεριάδη καὶ Γιάννη Τζανετάκη, πού, ὅπως συνάγεται ἀπὸ

τά ποιήματά τους αλλά και από άλλες σχετικές εκδηλώσεις τους, όπως οδή-
ποτε, οι ποδοσφαιρικές τους γνώσεις είναι άρκούντως φανερές, αλλά και η
συμπάθειά τους προς τό σπόρ δεδομένη. Τήν πιό «τιμητική» θέση ανάμεσά
τους, μάλιστα, κατέχει ο Μανόλης Αναγνωστάκης, όχι μόνο για τίς τρεις ποι-
ητικές «στιγμές» πού συναντάμε στή σύλλογή του («ΥΓ»), αλλά, ταυτοχρό-
νως, και για τήν όλη άφοσίωση, ή όποία μάλιστα σαφέστατα προκύπτει από
τά δύο, τουλάχιστον, υπό τούς τίτλους «Σελίδες από τήν ποδοσφαιρική αυτο-
βιογραφία μου» (περ. «Τό Τέταρτο», τ. 15, Ιούλιος 1986) και «Άγιαξ για
πάντα» («Η Αύγή», 28.10.1984), θελκτικότητας κείμενά του:

«... Έραστές τής μπάλας όλου τού κόσμου, παραμερίστε. Περνά ή Μεγάλη Κυρία
των γηπέδων (αυτή ή πραγματική Κυρία κι όχι οι ψιθυρισμένες εταίρες των πολυε-
θνικών), περνά ο Μεγάλος ΑΓΙΑΞ!

Όσοι αγαπήσαμε μέ τή φλόγα τού έφηβου έρωτευμένου αυτή τήν υπερήγνη
BELLA DONA δέν μπορούμε πιά νά τήν ξεχάσουμε.

Δέν κράτησε πολύ ή άστραποβολή της. Γιατί όλα τά καταναστικά όνειρα δέν
κρατούν πολύ. Γιατί όλες οι πρωτοπορίες πού ανατρέπουν τά γερασμένα κατεστημένα
και τίς χρυσές μετρίότητες, περνούν σάν άστραπή, αλλά όσοι δούν τή λάμψη τους δέν
τήν ξεχνούν ποτέ. Γιατί μιá επανάσταση δέν έχει κατά κανόνα αντίξοους επιγόνους.

Δέν απέκτησε -λένε- «τίτλους» και διεθνείς διακρίσεις, όσοι μετρούν τίς άξίες μέ
τά συσσωρευμένα μετάλλια και τίς μπακαλικές προδιαγραφές. Δέν είχε -λένε- συνε-
χιστές. Μά μήπως κληρονομείται ή ιδιοφυία;

Ό,τι υπήρξε πριν από τόν Άγιαξ -τό συνειδητοποιήσαμε ξαφνικά- υπήρξε ή προϊ-
στορία τού ποδοσφαίρου. Μετά τόν Άγιαξ φάνηκε πώς υποχρεωτικά πιά άνοιγε ή
Ίστορία.

Δέν άνοιξε. Άνοιξε τό άλισβερίσι των συστημάτων τής κυριαρχίας τού κώουτε-
σκηνότη, των άγοραπωλησιών και των λεγεωνάριων. Τό θέαμα συνεχίζεται, συναρπα-
στικό - πάντα ή πάλη για τή νίκη είναι συναρπαστική -, έντυπωσιακό, αλλά χωρίς
τό νάκ. Αυτό τό νάκ πού άστράψε πριν δέκα χρόνια σάν μετέωρο κι έσβησε πρόωρα,
άφοϋ διέγραψε τή έντυπωσιακή τροχιά του. Έσβησε. Γιατί τά παιδιά του έκαναν φύλ-
λα φτερά. Τό διεθνές ποδοσφαιρικό δουλεμπόριο μοίρασε τό δεμάτι σε χωριστά καλά-
μια. Ένα έδω, ένα εκεί. Και τά καλάμια μόνα τους στους άφιλιξένους κάμπους, λύ-
γισαν κι έσπασαν. Γιατί μόνο τό δεμάτι ήταν ή ποίηση. Και αυτή χάθηκε για πάντα
από τά γήπεδα.

«Χορταίνουμε» μπάλα τώρα κάθε Κυριακή και Τετάρτες. Συγκινούμαστε, ένθου-
σιαζόμαστε πάλι, παρασυρόμαστε πού και πού, θαυμάζουμε τούς καινούργιους κολ-
τζήδες. Άλλά ή ύπεροχη γοητεία πιά δέν ύπάρχει. Τήν πήραν μαζί τους κι έγινε,
όπως φεύγουν όλα τά μοναδικά και άνεπανάληπτα, οι ένθαμβωτικοί Όλλανδοί.

Τώρα βασιλεύει ή δυναστεία των συστημάτων, τά γκόλ πού μετρούν έντός και
έκτός, οι ύπολογισμοί και τά τερτέρια.

Θά μάς ξαναθυμίσει άραγε κάποιος καμιά πάλι φορά πώς τό ποδόσφαιρο δέν είναι
πιά άπλώς τεχνική, δέν είναι πιά άπλώς δύναμη, δέν είναι άθροισμα από έξωνημένες
βεντέτες;

Θά μάς θυμίσει πάλι κανείς τήν έμπνευση, τή γοητεία τού άπρόοπτου, τόν αυθορ-
μητισμό πού γίνεται σοφία και τή σοφία πού φαντάζει σάν αυθορμητισμός, τό ότι τό
ποδόσφαιρο μπορεί νά είναι τό πιό μοντέρνο χορογραφικό έργο Τέχνης, όπως μάς απέ-
δειξαν και μάς τό δίδαξαν οι νέοι Νιζίνσκι τής δεκαετίας τού 70:

Βίβα, για πάντα, ΑΓΙΑΞ!»

Άλλά και οι ύπόλοιποι ποιητές τής ομάδας αυτής, διεκδικούν ένα ίκανό ο
καθένας τους μερίδιο συνεισφοράς. Έτσι, ο Νάσος Βαγενάς (παίκτης άλλο-
τε μάλιστα τού Έθνικου Πειραιώς αλλά και τής Έθνικης νέων), έκτός από
τά ποιήματά του («Έσωτερικός μονόλογος τού Γεωργίου Χορτάτζη»), «Χαί-
κού», «Η τέλεια τάξη», «Βάρβαρες ώδες, Ι», και από τό κείμενο πού ήδη
πιό πάνω χρησιμοποιήσαμε, μάς έχει προσφέρει άλλο ένα, υπό τόν τίτλο «Η
όμάδα και ή πόλη - σκέψεις πού προκλήθηκαν ξεφυλλίζοντας τό λεύκωμα
“Δόξα Δράμας 1918-1965”» («Τό Βήμα», 27.10.1996), τό όποιο μάλιστα τό
βρίσκω και πιό τρυφερό από τό προηγούμενό του, περισσότερο συναισθημα-
τικά φορτισμένο και μέ χρησιμότερες κοινωνικής ύφης προεκτάσεις, άφοϋ ή
γενέτετρα τού καθενός μας παίζει, όπως φαίνεται, για άλλη μιá φορά, ρόλο
καθοριστικό στή ζωή:

«...Στήν περίπτωση τής Δόξας ή άπώλεια, τήν όποία άνέφερα, αναδύεται άκόμη
μεγαλύτερη, καθώς ή θρυλική ένδεκάδα των «μαυραετών τού βορρά» κατά τό χρονι-
κό διάστημα τής άκμής της (1956-1962) επιτελούσε λειτουργίες πολύ περισσότερες από
έκείνες πού άναμένονται από μιá ποδοσφαιρική ομάδα. Δέν είναι συμπτωματικό ότι
τό διάστημα αυτό αποτελεί και περίοδο ψυχικής άκμής τής πόλης, παρά τά μεγάλα
προβλήματα, πού τή μάστιζαν ως συνέπειες, κυρίως, τού έμφυλίου (τό σπουδαιότερο :
ή μετανάστευση). Η Δόξα ήταν ο συναισθηματικός κρήκος πού συνέδεε τά μέλη τής
κοινότητας, τό συνεκτικό στοιχείο τού κοινωνικού ιστού της. Τό γήπεδο, ιδίως όταν ή
όμάδα άγωνιζόταν μέ τίς μεγάλες ομάδες τού κέντρου, γινόταν, αντίθετα από ό,τι συμ-
βαίνει σήμερα, ένας τόπος πράνσης και κάθαρσης των παθών, κυρίως των πολιτικών,
πού ήταν ιδιαίτερα δξυμμένα τότε. Η Δόξα ήταν τό πρόσωπο πού προέβαλλε ή πόλη
στή συνομιλία της μέ τίς άλλες πόλεις τής χώρας, ένα πρόσωπο πού υπερέβαινε τήν
ποδοσφαιρική περιοχή ανακαλώντας άξίες ήθικης τάξεως. Η ομάδαότητα - πρωτο-
φανής για τά έλληνικά ποδοσφαιρικά δεδομένα -, τό φιλότιμο και ή εύγένεια των παι-
κτών της εκπροσωπούσαν, διαμορφώνοντας το ταυτόχρονα, ένα κοινοτικό ήθος, τό κύ-
ριο γνώρισμα τού όποίου ήταν ή άξιοπρέπεια, άρετή όχι ιδιαίτερα εύκτητη εκείνους
τούς καιρούς: ένα ήθος άπαλλαγμένο από τό αίσθημα τής επαρχιακής μειονεξίας, αλλά
και τής ύπεροψίας πού θά μπορούσε νά προκαλέσει ή δυσεξήγητη για επαρχιακή πό-
λη, τόσο μικρή όσο ή Δράμα ποδοσφαιρική της ύπεροχη...».

Ό Θανάσης Βενέτης έρχεται νά προσθέσει μέ τή σειρά του, έκτός των
ποιημάτων του («Έσχατη βούληση» (συλλογή «Μέ φτιαγμένα ζάρια», 1976)
και «Gate Seven» («Όσει παρών», 1997), τή «Μικρή Ώδή στον Κώστα Δα-
βουρλή», κυρίως, ποίημα μέ άναζητήσεις μεταφυσικής διάθεσης, άφιερωμέ-
νο στον (άξέχαστο) διεθνή παίκτη τής χρυσής περιόδου τής Παναχαϊκής και,
αργότερα, τού Όλυμπιακού Πειραιώς. Στο έν λόγω ποίημα, ο Βενέτης μέ
τό μωσαϊκό των προσώπων πού επίτηδες στήν ουσία ο ίδιος προκαλεί, βρί-
σκει τήν εύκαιρία μέσα από μιá σκηνική διάταξη των πραγμάτων νά κατα-
νείμει ίσοτίμως τήν άγάπη του, άναφερόμενος και σε άλλους μεγάλους άθλη-
τές πού μέ τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο άφησαν στον χώρο τή σφραγίδα τους,
ξεπερνώντας έτσι (όπως πρέπει νά συμβαίνει μέ τούς πραγματικούς φιλά-
θλους και τούς ποιητές) τίς όποιες συλλογικές συμπάθειες, προκειμένου νά

σταθεῖ ἀρωγός σέ κάθε πρωταγωνιστή ἀντάξιο τῆς φήμης καί τῆς ἀξίας του. Ὁ Σπύρος Βούγιας μᾶς προσφέρει, ἀκολουθώντας, τά εὐστοφα μικρά ποιήματα τῆς (μικτῆς) συλλογῆς του «Ποίηση καί ποδόσφαιρο», τά ὁποῖα κομίζουν τόν «ἀέρα», ὄντως, ἐνός ἀνθρώπου πού φαίνεται νά γνωρίζει πολύ καλά τά μικρά ἐκεῖνα μυστικά τῆς «κρυφῆς γοητείας» τοῦ χώρου, ἔτσι ὥστε οἱ συσχετισμοί του μέ κάθε πτυχή τῆς ζωῆς, ἀπό τόν ἔρωτα μέχρι καί τό συναίσθημα τῆς ἀπέραντης μοναξιάς, νά ἐκφέρονται μέ στίχους πού νά μποροῦν νά ἀναπτυχθοῦν στό δύσκολο τεραίν τοῦ βραχύσωμου ποιήματος, τό ὁποῖο ὁ ἴδιος ἐπιλέγει γιά νά ἐκφράζεται. Ὁ Τάσος Δενέγρης καταθέτει τά ποιήματα «Ἡ δολοφονία τοῦ Νικηφόρου Φωκά» καί «Ἀπόκρεω» («Θάνατος στήν πλατεία Κάνιγγος», 1975) ἀλλά τό ὑποδειγματικό ἐκεῖνο «Ἡ Λουκία» («Τό πνεῦμα τῆς ἄμυνας», 1999) θά μείνει, εἶμαι σίγουρος, σάν ἕνα ἀπό τά καλύτερα, παραστατικότερα ἀλλά καί πιό ἐφιαλτικά δημιουργήματα ὀλόκληρης τῆς σχετικῆς φιλολογίας. Ποίημα ἀπέριττο καί ἄψογο ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐκλεκτικότητά του καί τήν «δαντελωτή», σχεδόν ὑποβόσκουσα ὁμοιοκαταληξία του, θά μείνει σάν ἕνα ὑπόδειγμα ὕφους καί τεχνικῆς πού μέσα ἀπό τό «στόρυ» του ἐπιπλέον, θά φέρνει στό νοῦ τῶν παλαιότερων τή μαγεῖα τῆς θέλησης πού ἐπιστρατεύαμε κάποτε παίζοντας στό δρόμο γιά νά κερδίσουμε τόν ἔρωτα, ἀλλά καί στοιχεῖα πεντακάθαρης ποίησης, μακριά ἀπό κάθε κοινοτυπία, ὅπως ἄλλωστε μακριά ἀπό κάθε τί τέτοιο κρατήθηκε σέ ὀλόκληρο τό ἔργο του ὁ Τάσος Δενέγρης. Ὁ Πάνος Θεοδωρίδης, ἐκτός ἀπό τό παλαιότερο ἐκεῖνο «Ὁ ποιητής» τῆς συλλογῆς του «Στήν ἀγκαλιά τῆς Ντεζιρέ» (1980), μέ μιᾶ ἀναφορά του στόν Κούδα, προσθέτει τό εὐρηματικό, τώρα, «Ὁ Καπερνέκας» (περ. «Ἐντευκτήριο»), ποίημα παραλληλισμῶν καί προεκτάσεων μέσα στή ζωή, ὁμορφῶν καί μέ ὕφος πού ξεκινάει «ἀγέρωχο» καί καταλήγει ἐπί τούτου κάπως δῆθεν σάν «διαλυμένο», κατά τόν συνήθη καί προσφιλή τρόπο τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ Σωτήρης Κακίσης μᾶς δωρίζει τά σπουδαῖα, διάφανα καί κρυστάλλινα δικά του, μέ τό προσωπικό ὕφος τους καί τό «ἐφηβικό» πάντοτε σφόνιγος τους ἐφοδιασμένα. Ὁ Ἡλίας Λάγιος συνθέτει τήν «Μπαλάντα στόν ἐπερχόμενο ντριμπλέρ τοῦ καιροῦ τούτου», τόν Ντιέγκο Μαραντόνα δηλαδή, ὅπου ἡ ἄψογη τεχνική σέ συνδυασμό μέ μιᾶ κρυφή προβολή ἐνδόμυχων προσωπικῶν ἀνησυχιῶν, ὕμνουν (;) τό φοβερό ἐκεῖνο βλαστάρι τῆς λατινοαμερικανικῆς γῆς μέ τρόπο πράγματι περίτεχνο, πού ἄλλος ποιητής ἀνάμεσα σέ αὐτούς πού ἀποκαλοῦμε «στυλίστες», νομίζω τόσο ἀποτελεσματικά δέν θά μπορούσε νά τό ἐπιτύχει. Σέ μιᾶ ἀπό τίς καλύτερες στιγμές τῆς ποίησής του παρουσιάζεται ὁ Κώστας Γ. Παπαγεωργίου μέ τό πεντάπτυχο ποίημά του «Τό ἀδέσποτο γκόλ», στό ὁποῖο αὐτός, μέ τρόπο μοναδικό ξέρεי νά μᾶς ἀφοπλίζει καί, σιγά σιγά, διαλεκτικά θά λέγαμε σχεδόν, νά μᾶς εἰσαγάγει σέ ἕνα κόσμο (ὅπως πάντα ἄλλωστε), ὅπου ἡ μαζική παράκρουση δέν ἀπέχει καί πάρα πολύ ἀπό τήν προσωπική σχιζοφρένεια τοῦ καθενός, ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως οἱ σύγχρονοι καιροί τό θέλουν, καί ἐν τέλει (μαῖλλον) τό ἐπιτυγχάνουν. Ἰδιορρυθμῶς νοσταλγικός ὁ Μίμης Σου-

λιώτης ἐμφανίζεται στό ποιήματα «Ἄν πράγματι ὑπῆρχε», «Φόρτσα Ἰτάλια», «Ποδοσφαιρικό» («Βαθιά ἐπιφάνεια», 1992) καί, προπάντων, σέ ἐκεῖνα τῆς συλλογῆς «Ποιήματα ἐν παρόδῳ» (1974), τά ὁποῖα εἶναι γραμμένα κατ' ἀντιστοιχίαν (μέ ἐξαιρετικῆ ἐπιτυχία) ἄλλων, γνωστῶν, καβαφικῶν¹. Μοναδικός στό εἶδος ὁ Στεριάδης, μᾶς περνάει ἀθύρῳβα στό γνωστό του σέ ὄλους μας πιά ὑπερβατικά τοπία, μέσα στό ὁποῖα ψάχνει τό νῆμα τῆς ἀντίφασης καί τῆς «τρέλας» ἀπό πολύ βαθιά ἀκόμη, ἀπό τήν ἀρχή του, ὑποβάλλοντάς μας ἔτσι σέ ἕνα παιχνίδι στηριγμένο στίς κλίμακες μιᾶς «παιδικότητος» καί μιᾶς «ἀφέλειας», σέ ἕνα παιχνίδι μόνιμου ἄγχους, παράπνου, κατά βάθος «γλυκοῦ», ἀκαταπαύστου καί ἀδόλου, πού γίνεται ἀμέσως καί εὐκόλα διακριτό, ἐνῶ πλάνα νεανικῆς Καλαμάτας, διάφανα καί κινούμενα σέ «ὕγιεστατους ἀνοιχτούς χώρους», μᾶς κομίζει ὁ Γιάννης Τζανετάκης, μέ τόν πλέον τρυφερό πράγματι, καί πλούσιο σέ συναίσθημα ποιητικό τρόπο πού ἐκεῖνος ἀπαρεγκλίτως ἔχοντας ὀρίσει, ὑπηρετεῖ.

Τέλος δέ, πέραν τῶν Ἀναγνωστάκη καί Βαγεναῖ, κείμενα θεωρητικά ἢ ἀφηγηματικά, συναντᾶμε καί στούς περισσότερους ἀπό τοὺς ὑπολοίπους ποιητές: στόν Βούγια π.χ. πέντε (στό δεύτερο μέρος τῆς προαναφερθείσης συλλογῆς)², στόν Θεοδωρίδη ἕνα («Τό ντέρμπυ» – περ. «Νέα Πορεία», 1972), στόν Κακίση ὀλόκληρο τό βιβλίο του «Ἐπιθεση! Ματιές στό σπόρ» (γιά νά περιορισθοῦμε μόνο σέ αὐτό), στόν Στεριάδη τή νουβέλα «Ἡ κατηγορία Α1» (μέ λίγες πάντως ἀναφορές, ἐκτός τοῦ τίτλου τῆς, στό ἄθλημα), ὅπως ἐπίσης καί τό πολύ καλό σχόλιό του «Ἡ σέντρα τοῦ θανάτου» («Ἐλευθεροτυπία», 26.6.1998, εἰδικό ἀφιέρωμα πού ἐπιμελήθηκε ὁ ποιητής Βασίλης Καλαμαράς). Στόν Τζανετάκη ἀκόμη, ἐντοπιζοῦμε μιᾶ ἐξομολόγηση (ἀντάξια τοῦ πλοῦτου τῶν ποιημάτων του), μέ τόν τίτλο «Ἐνα κομμάτι τῆς ψυχῆς μου εἶναι χλοοτάπητας» («Ἐλευθεροτυπία», 26.6.1998, ἐπίσης), καί στόν Παπαγεωργίου ἐκτός ἀπό τό ἀφήγημα μέ τήν ἐνδειξη «3» τῆς συλλογῆς του (πεζῶν) «Πῆρε φῶς» (1998), τό δοκίμιο «Τά ἄδεια γήπεδα» (Τό παιχνίδι στήν ποίηση τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη) ἀπό τό ὁμότιτλο βιβλίο του:

«... Γιατί τό γήπεδο, τό μόνιμο αὐτό πεδίο τῆς μάχης καί τοῦ παιχνιδιῦ, εἶναι ἕνας τόπος ἱερός, καθγιασμένος ἀπό τίς βρισιές σάν ἀπό ψαλμούς καί ἀπό βάρβαρες δεήσεις. Μά δταν ἀδειάζει, γίνεται λάκκος ἀνοιχτός γιά τό γιγάντιο πλήθος. Οἱ δρῶντες παίρνουν νά βυθίζονται, ξανά, στό ὑπόγειο τῆς ἀσπράχουρης καθημερινότητος, ἀπ' ὅπου εἶχαν, ἔστω γιά λίγο, ἀναδυθεῖ, μέ τήν πάγχρωμη ἐκλαμψη τοῦ πάθους τους τσαλακωμένη, τσακισμένη. Ὅσο γιά τοὺς θεατές, αὐτοί, ἔχοντας ἀπεκδυθεῖ τόν ρόλο τοῦ ὁπαδοῦ, πού σάν ἀσπίδα τοὺς συγκάλυπτε καί τοὺς προστατεύε, βουλιάζουν τώρα ὀλομόναχοι, μέσα στήν μοναξιά τῆς θλίψης τοῦ αὔριο, πού κιάλας ἄρχισε.

Τό ἄδειο γήπεδο εἶναι ἕνας τάφος ἀνοιχτός. Ὅταν νυχτώσει, τριγύρω του, σέ καφενεῖα καί σέ ταβέρνες, οἱ θαμῶνες φωνασκοῦν, ἀντιδικοῦν, χειρονομοῦν, σάν γύρω ἀπό ἕναν ἄγνωστο νεκρό. Τόν ἀναπαριστοῦν, μιλάνε γιά τίς «φάσεις» τῆς ζωῆς του, γυρεύοντας, χωρὶς νά τό καταλαβαίνουν, περισπασμοῦς: μιᾶ καθυστέρηση, ἐλάχιστη ἔστω, τῆς ἐπιστροφῆς τους στήν ἀμείλικτη καθημερινότητα, πού ἤδη παραδοκεί νά τοὺς ἀδράξει. Παρόλο πού γνωρίζουν ὅτι, στό βάθος, ἔχουν κιάλας ἐπιστρέψει σ' αὐτή, πῶς ἀνῆκουν ὀλοκληρωτικά σ' αὐτήν καί τίς μίζερες, τίς ἄχαρες ὑποχρεώσεις τῆς...».

Στό σημείο αυτό, θά πρέπει δίπλα στά κείμενα τῶν παραπάνω ποιητῶν, νά ὑπολογίσουμε καί τό ὑπό τόν τίτλο «Ποίηση καί ποδόσφαιρο» τοῦ Γιάννη Κουβαρά (περ. «Σχεδία», περίοδος Β' τ. 3, 1992) καθώς καί τό ὑπό τόν τίτλο «Τό παιχνίδι, ἡ κερκίδα καί οἱ μεταφορές» («Τό Βῆμα», 31.7.1994) τοῦ Ἀναστάση Βιστωνίτη, τό ὁποῖο διαθέτοντας τήν γνωστή πυκνότητα τῶν δοκιμιῶν τοῦ ἐν λόγῳ ποιητῆ, συμβάλλει ἀρκετά στό νά κατανοήσῃ κανεῖς κάποια ἀδιόρατα νήματα τά ὁποῖα κινοῦν τήν μυσταγωγία τοῦ παιχνιδιοῦ ἀλλά, ταυτόχρονα, ἐπιχειρεῖ καί μιὰ σοβαρή ἐρμηνεία, ὅσον ἀφορᾷ τόν λόγο γιά τόν ὁποῖο ὀρισμένοι δέν ἀγαποῦν τό ἄθλημα τοῦτο:

«... Πραγματικοί φίλαθλοι φυσικά εἶναι ὅσοι πηγαίνουν στό γήπεδο κι ὄχι ἐκεῖνοι πού παρακολουθοῦν τίς ἀναμεταδόσεις τῶν ἀγῶνων ἀπό τήν τηλεόραση. Στό γήπεδο τό παιχνίδι εἶναι ἐνιαῖο καί δέν δίνεται μέσω τοῦ μοντάζ. Ἡ προσοχή ἐπικεντρώνεται στά σημεία πού κινεῖται ἡ μπάλα, ὅμως ἀπό τό ὀπτικό πεδίο δέν φεύγει ἡ ἐξέδρα, οἱ ὀπισθοφύλακες τῆς ἐπιτιθέμενης ὁμάδας, ὁ πάγκος καί γενικά ἡ συνολική εἰκόνα τοῦ γηπέδου.

Ἐτσι, ἀντιλαμβάνεται κάποιος τούς λόγους πού ὁ ὠμός ρεαλισμός τῶν γηπέδων προκαλεῖ ἀπέχθεια σέ μιὰ μερίδα διανοομένων, οἱ ὁποῖοι βρισκονται συνεχῶς μπροστά στό ἀναπάντητο ἔως στιγμῆς ἐρώτημα, πού ἔθεσε ἀπό τή δεκαετία τοῦ '20 Ἀκόμη ὁ Χάξλεϋ: τί εἶδος ζῶο εἶναι ὁ ἄνθρωπος; ἀγωνιστικό ἢ κατοικίδιο:».

Ἀκόμη, ἀπαραίτητο εἶναι νά ὑπενθυμίσουμε, συνεχίζοντας, καί τό κείμενο τοῦ ἐπίσης προικισμένου καί στόν δοκιμακό λόγο ποιητῆ Παντελεῆ Μπουκάλα γιά τήν («γενιά τοῦ '70»), πού συμπεριλαμβάνεται στόν τόμο «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας» (Ε.Λ.Ι.Α., 1999 – ἐπιμ. Μ. Ζ. Κοπιδάκη), στό ὁποῖο σχετικά (ὑστερα ἀπό τήν παράθεση παραδειγμάτων), ὁ συγγραφέας ἀναφέρει:

«... Οἱ συμβολιστικές ἐπιδιώξεις δανεῖζονται γηπεδικές εἰκόνες καί λήμματα τοῦ ποδοσφαιρικοῦ λεξικοῦ. Ὄρισμένοι ποιητές ἀμφισβητοῦν τόν κόσμο τοῦ ἀθλήματος, ἄλλοι νιώθουν οἰκειότερα μαζί του...»

καί σέ κάποιο ἄλλο σημείο:

«Ἡ ἐναντίωσή τους – τῶν ποιητῶν τῆς γενιάς αὐτῆς – στό γλωσσικό καί ἰδεολογικό περιβάλλον πού τούς ἐνήλικωσε, κινήθηκε ἀφεύκτως πρὸς τήν περιοχή τῆς ἀπλῆς (ἢ καί ἐξαπλουστευμένης) δημοτικῆς, ἡ αἰχμή τῆς ὁποίας τροχίστηκε πάνω σέ τοῦτες τίς πέτρες, γιά νά ἀποκτήσῃ ὀξύτητα, μέ ἄλλοτε ἄλλα ἀποτελέσματα:

α. Στήν πέτρα τῆς ἀθροστομίας καί τῆς βωμολοχίας, πού εἰσχωρεῖ πανηγυρικά στό «κανονικό» σῶμα τῆς ποίησης, καί δέν περιορίζεται σέ ἰδιωτικά γυμνάσματα.

β. Στήν πέτρα τοῦ ποδοσφαίρου: οἱ παραβολικές δυνατότητες τῆς «ποδοσφαιρικῆς γλώσσας» συγκινοῦν ἀρκετούς.

γ. Στήν πέτρα τῶν τεχνικῶν-ἐπιστημονικῶν ὄρων...»

Ἡ δεύτερη ὁμάδα ποιητῶν, μέ τή σειρά πού τίς ἀναφέραμε καί στήν ἀρχή, δέν προσπαθεῖ, ὅπως ἐπισημάνσαμε καί ἐκεῖ, παρά νά εἰσχωρεῖ πίσω ἀπό τή χαρά τοῦ παιχνιδιοῦ, φτάνοντας συχνά μέχρι καί τό μαῦρο τοῦ ἐλλοχεύοντος

θανάτου, μὴ ἐπιτρέποντας ἔτσι στοὺς στίχους τῆς νά παρεμβαίνουν ἔστω καί στό ἐλάχιστο, κάποιες ἐπιφανειακές, ἢ καί στιγμιαῖες ἀκόμη, ἐξάρσεις χαρᾶς, ὅπως αὐτό ἐνδεχομένως θά διαπιστώσουμε ὅτι συνέβη στοὺς στίχους τῆς προηγούμενης, πρώτης ὁμάδας.

Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Γιάννης Βαρβέρης π.χ. φέρνει στήν ἐπιφάνεια ὄσα μόνον ἐκεῖνος ξέρεῖ μέ μαεστρία νά φέρνει («Κόκκινη κάρτα», συλλ. «Ἄκυρο θαῦμα», 1996). Ἄλλωστε, αὐτός, τήν συγκεκριμένη στιγμή τούτη, ἔχει ἤδη κατακτημένη τήν πείρα πάνω σέ θέματα σχετικά μέ τόν φόβο γιά τό ἀνθρώπινο τέλος ἀπό τίς προηγούμενες ἐκπληκτικές συλλογές του, καί εἰσέρχεται πιά σέ γραφές ἀθροῦβως πιά κατασταλαγμένες. Ἐδῶ μάλιστα, ἂν τό θέμα μας δέν ἦταν τόσο αὐστηρά γύρω ἀπό τό ποδόσφαιρο περιορισμένο, θά πρότεινα στόν ἐνδιαφερόμενο ἀναγνώστη νά διαβάσει ὅπωςδήποτε ἀκόμη, καί τό ὑπό τόν τίτλο «Μελαγχολία νωχελικοῦ» τῆς συλλογῆς του «Πιάνο βυθοῦ» (1991). Μιὰ ἀνατροπή τῶν παραδεδομένων ἐπιχειρεῖ ὁ Κωστής Γκιμοσούλης, κινούμενος στό ἴδιο πνιγρὸ καί αὐτὸς κλίμα, στό ποίημά του «Πρωτὰ-θλημα» τῆς συλλογῆς του «Ὁ ξυλοκόπος πυρετός», τοῦ 1983. Τραγικός παρυσιάζεται ὁ Ἀνέστης Εὐαγγέλου, μέσα ἀπό τούς στίχους τοῦ «κοφτεροῦ» καί καλύτεροῦ τοῦ ἴσως ποίηματος, πού φέρει τόν τίτλο «Τόλης Καζατζῆς» («Τό χιόνι καί ἡ ἐρήμωση», 1994), στό ὁποῖο ἡ γνώριμη ἀπλότητα τῆς γραφῆς τοῦ ἄτυχοῦ αὐτοῦ ποιητῆ βρῖσκει τήν καλύτερη δικαίωσή της, ἔτσι ὅπως ἡ ἀμεσότητα τοῦ βιωματικοῦ στοιχείου ἔρχεται μέ ἀποφασιστικότητα νά τήν ἰσχυροποιήσῃ, χωρίς φυσικά νά τῆς ἀφαιρεῖ τίποτα ἀπό τήν παλιά, κοινωνιολογίζουσα πολλές φορές, δυναμική της. Μέ τάσεις ἐνδοσκοπικές ὁ Χ. Δ. Καλαϊτζῆς δημιουργεῖ τό δικό του, προσωπικό κλίμα στή συλλογή του «Τέρμας», τοῦ 1988. Μέ εὐθύβολη γραφή ὁ Βασίλης Καραβίτης παρεμβαίνει μέ τό ποίημά του «Τό ἄπιαστο προ-πό», τῆς συλλογῆς του «Λυπομανία» τοῦ 1989. Ἐφιαλτικός ὁ ἔμπειρος σέ αὐτά Τάκης Καρβέλης, ὅσο καί στόν λόγο του καιρῖος, μᾶς ὑπενθυμίζει γιά ἄλλη μιὰ φορά ὅτι ἡ ποίηση δέν εἶναι παρά μιὰ πέτρα πού πάνω στό παιχνίδι καί στό ζεστό κρανίο δέν γίνεται ἀντιληπτῆ, γιατί φεῦ, αὐτὴ εἶναι προορισμένη νά «δράσει» ὅταν πιά θά εἴμαστε μόνον, ἀνυπεράσπιστοι καί, κυρίως, χωρίς τά ὑποστηρίγματα καί τήν βοήθεια κάποιου πού θά μᾶς κάνει νά νιώσουμε ἀσφαλεῖς. Παρ' ὅλα αὐτά, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας «τρυφερός» στό βάθος του ὁ ποιητής, γνωρίζει πολύ καλά, καί στήν προκειμένη περίπτωση, μέσα ἀπό κρυφές παρομοιώσεις καί σχήματα λιτά, νά κρατᾷ τόν στίχο του ἰσοζυγισμένο ἀνάμεσα στήν φρίκη τῆς μοναξιάς καί τήν θαυμπῆ γλυκύτητα τῆς ζωῆς, τόσο στά ὑπό τίς ἐνδείξεις «9» καί «10» ποίημά του τῆς συλλογῆς του «Ἡ μνήμη μισοφέγγαρο» τοῦ 1983 ἀλλά, κυρίως, στό πολύπτυχο ἐκεῖνο «Τό μάτι στόχαστρο» τῆς συλλογῆς του «Δέν εἶναι ὁ περσινὸς καιρὸς», τοῦ 1988. Στίς δικές του ἀγαπημένες περιοχές βρῖσκεται ὁ Γιάννης Κοντός στά ποίημά του «Μουσική δωματίου» («Πάλι μόνος στό μεγάλο γήπεδο/κλωτσάω τά μάτια μου...») τῆς συλλογῆς του «Τό χρονόμετρο», τοῦ 1970 καί «Πρόκες στά σύννεφα» τῆς συλλογῆς του

«Ο άθλητής του τίποτα», του 1997, όπου ξεκινώντας από τις «στέπες» της ανθρώπινης ψυχής – της ψυχής του – και φτάνοντας μέχρι τα γαιώδη τοπία της βαθύτερης και πιο άπειλητικής απελπισίας της, μπόρεσε με επιμονή και υπατάχνη να μάς παραστήσει, προβάλλοντας με στίχο αυστηρότατα «κοφτό», όλη την κρυμμένη εκείνη φρίκη της καθημερινότητάς μας, που στο τέλος καθίσταται μιά μορφή «ήρεμης» σχιζοφρένειας, όπου μέσα της ζώντας και ένσωματωμένοι, δέν είμαστε σε θέση να την διακρίνουμε και να την διαπιστώσουμε πιά. Ακόμη, την «άπνοια» ενός τοπίου μιάς κοινωνίας ανθρώπων που μοιάζουν σαν να έχουν ίσως πεθάνει, άριστοτεχνικά εκφράζει ένας από τους πλέον διακεκριμένους, όσον άφορα την άκρίβεια του λόγου του ποιητής μας, ο Χριστόφορος Λιοντάκης, στο ποίημά του «Τό θέαμα» της συλλογής του «Υπόγειο γκαράζ», του 1978, καθώς και στά φέροντα τους τίτλους «Έν χάσματι χάσμα» και «Αίσθηματικός περίπατος» της συλλογής «Ο Μινώταυρος μετακομίζει», του 1982, ενώ μιά περίεργη χαρμολύπη εκπέμπεται και φτάνει έως εμάς μέσα από τό ποίημα «Ο ποδηλάτης» της (καλύτερης του μέχρι τώρα) συλλογής που φέρει τον τίτλο «Μέ τό φώς» (1999). Μοναδικός στην ανάδειξη της ποίησης εκείνης που κρύβεται στο βάθος της λεπτομέρειας, αλλά και λεπτοφυγίας της εικόνας, ο Κώστας Μαυρουδής, μάς χρίζει ένα, μέσα στην φαινομενική απλότητά του αρκετά σύνθετο –άτιτλο– ποίημα, ένα στιγμιότυπο «νεκρής φύσης», από τή συλλογή του «Μέ εισιτήριο έπιστροφής», του 1983. Χυμώδης και χειμαρρώδης (κύριο χαρακτηριστικό της ποίησης του άλλωστε), ο Γιώργος Βέης, επιτείνει από άλλους δρόμους, δικούς του, τήν ίδια έρημιά του τοπίου – τήν μοναξιά του κόσμου, έτσι όπως τήν εκφράζει στο ποίημά του «Α' Έθνική», της συλλογής του «Ο δράκος του μεσημεριού», του 1983, στο όποιο ποίημα, ή απελπισία, ή απόγνωση, ή έμμεση καταγγελία αλλά και ή διαμαρτυρία, ο βουβός θρήνος, ή απειλή και ο φόβος, όλα μαζί, παρουσιάζονται άψογα μέσα από τήν άκαμπτη, ακάματη και άκαταμάχητη τρυφερότητά του. Στιβαρός και διαβρωτικός, εκφράζοντας έρωτήματα που τρυπιλίζουν κάθε έσωτερική μας νηφαλιότητα, μέσα από στίχους που έμπεριέχουν ως βασικό συστατικό τους τήν βαθύτατη άγωνία, άλλοτε διοχετευμένη μέσα από τις χορδές του πιο σκοτεινού μαύρου και άλλοτε διανοημένη δήθεν με τις κάπως πιο «άνοιχτές» αποχρώσεις ενός τόνου χαρούμενου, πλην όμως άνελέητα καταλυτικού, καταθέτει τή δική του μαρτυρία ο Άντώνης Φωστιέρης, μέσω του ποιήματός του «Σάκος άπορημάτων», της συλλογής του «Η σκέψη άνήκει στο πένθος», του 1996, ή όποια, θέλω να τονίσω, άποτελεί μαζί με τις περισσότερες προηγούμενες του μιά από τις πλέον αντιπροσωπευτικές καταθέσεις στην ποίηση αυτού του κλίματος, του λεγομένου όπως έχει πλέον επικρατήσει, «κλίματος θανάτου». Τέλος δέ, ο Δημήτρης Χουλιαράκης, μαθητής και συνοδοιπόρος άξιος όλων των παραπάνω, έρχεται με στίχο προσεχτικό, συγκρατημένο, και ουσιαστικά νηφάλιο, να σφραγίσει τήν ένότητα, σύροντας τήν βαριά πόρτα της θλιβερής και πένθιμης «Σουπέργκας»³ του.

Πάντως, είναι άλήθεια, ότι τό ποδόσφαιρο (γιά να περάσουμε στην τρίτη υπό εξέταση ομάδα ποιητών, τους έπιφυλακτικά ιστάμενους) έχει βληθεί βάνυσα, γιά τήν ύποτιθέμενη συμβολή του στον άποπροσανατολισμό των πλατυτέρων λαϊκών στρωμάτων. Ακόμη, οι ποικιλότροπες «άπολαβές» των παικτών του, έχουν συρθεί σε άντιπαράθεση έναντι στον επίπονο δρόμο που σνήθως περιμένει τους πνευματικούς ανθρώπους, ενώ άλλες φορές, αυτό τό ίδιο τό άθλημα, έχει άντιμετωπισθεί με τή δέουσα περιφρόνηση από κάποια κοινωνικά σύνολα διαφορετικής, ένδεχομένως, έκλεκτικότητας. Ώς έκ τούτου, και στην ποίηση, προέκυψαν μερικές όχι και τόσο κολακευτικές γιά αυτό άναφορές. Έτσι λοιπόν, ο Σταύρος Βαβούρης: «... Έξ άλλου τό φεγγάρι ξέπυσε μετά», μάς λέει, «Έγινε κλωτσοσκούφι πιά του καθενός. / Βάζουσε στά μάτς, μέ δαυτό γκόλ κωλοπαράδες ποδοσφαιριστές /...» («Και ... τό φεγγαράκι», συλλ. «Έξ άλλου, μή ρωτάς», 1988). Ο Νάνος Βαλαωρίτης «Πολιορκούμεθα λοιπόν / πολιορκούμεθα από ποιόν / Από σένα κι από μένα, άπ' τον τάδε, άπ' τό δείνα / Πολιορκούμεθα στενά / Από σύνορα, τελωνεία, έλέγχους διαβατηρίων, τήν / Ίντερπόλ, τή στρατιωτική / άστυνομία, τά τάνκς, τή ρητορεία, τή βλακεία /... Τους έφοπιστές, τό ποδόσφαιρο, τά λεωφορεία...» («Κατάσταση Άντιπολιορκίας», συλλ. «Στό κάτω κάτω της γραφής», 1984), ισχυρίζεται. Ο Θωμάς Γκόρπας: «... Δελφοί που είναι λοιπόν οι γκάγκστερς / που θά διανυκτερεύσουνε στά μιχιλιμιδιωτά ότέλς σου / που είναι των μεγαλομπακάληδων οι κόρες / που τις κατατρύπανε έσατζήδες και ποδοσφαιριστές / που είναι οι σαφρακιασμένοι κινηματογραφικοί άστέρες / ... που είναι οι ήρωες των γαργαλάτων / που είναι τά τέκνα των άθανάτων...» («Τά έρείπια», συλλ. «Τά θεάματα», 1983), διεκτραγωδεί. Ο Νίκος Δανδής: «... Ο Πούσκας σημαδεύει και σουτάρει. / Ξέχνα Μαδρίτη τον Λόρκα. / Η μάλα κατευθύνεται στά δίχτυα. / Ξέχνα Μαδρίτη τους Βάσκους. / Φωνές και πανηγύρια στις εξέδρες. / Ξέχνα Μαδρίτη τήν φτώχεια. / Ξέχνα Μαδρίτη τους φαλαγγίτες. / Ξέχνα Μαδρίτη, ξέχνα!» («Ξέχνα Μαδρίτη, ξέχνα», συλλ. «Τό Γουέμπλεϋ και άλλα παρατράγουδα», 1973), μαινόμενος διατυμπανίζει. Ο Γιάννης Κακουλίδης: «... Θ' ακολουθήσει ή άνάληψή μου στον Παρνασό, / ή άποθέσή μου στο Θαβάρ, / και ο τελικός μου θρίαμβος / στο γήπεδο της Τούμπας...» («Η ένατη και τελευταία αφήγηση του χάπα χούπα», συλλ. «Ο θρίαμβος του χάπα χούπα», 1982), είρωνεύεται. Η Μαρία Κυρτζάκη συγκεκαλυμμένα έμβολίζει τό «σύστημα» μέσα από τό ποίημά της «Δέν κατάλαβες» της συλλογής της «Οι λέξεις», του 1973. Ο Πρόδρομος Μάρκογλου: «... Νύχτα μαζεύτηκαν τά κουφάρια των καταδικασμένων / ... Μετά τήν έξαψη των πρώτων ημερών / ... Μέ τά μούτρα πέσαμε στά παχιά κρέατα / ... Στην αγορά λίγο πολύ καλά πήγαν οι δουλειές / Του ποδοσφαίρου ή κουβέντα σίγουρη...» («Έλεεινόν θέατρον», συλλ. «Τό δόντι της πέτρας», 1975), διαπιστώνει μέ πίκρα. Ο Φαῖδρος Μπαρλας άναλόγως, «άναξίως» μέ τήν έποχή στιχουργεί στο ποίημά του «Θούριον του Παττακιστάν», που στεγάζεται στην έκδοση των «άπάντων» του, του 1980. Ο Άσημάκης

Πανσέληνος, σκωπτικός όπως πάντα, χλευάζει απροκάλυπτα στο βαρναλικής ύψης ποίημά του «Ποδοσφαιρικό μάτς». 'Ο Γ.Ξ. Στογιαννίδης: «...τέτοια ώρα μπορεί να μη μ' αναγνωρίσεις / φυλάξου καλύτερα, ανέβα στο πεζοδρόμιο / κρύψου μέσα στη ζούγκλα, / ώσπου ο θηριοδαμαστής να σφυρίζει / και τ' άγρίμια να μπουν στο κλουβί τους...», στο ποίημά του «'Η μαριχουάνα», τής συλλογής «'Η άπειλή», του 1974, μάς λέει. 'Ο Γιάννης Πατίλης: «Είπε χθές βράδυ / ο ύφυπουργός Παιδείας κ. 'Α. / ο μηδενισμός του ΠΑΟ / σέ τρία μάτς / είναι έντελώς άδικος / και υπερβολικός. / Βεβαίως ο ΠΑΟ / έφταιξε / αλλά έπρεπε να μηδενισθεί / μόνον / στον άγώνα του / με τον / 'Ολυμπιακό» («14-3-73»), συλλ. «'Υπέρ των καρπών», 1977), σαρκάζει, ενώ τέλος η Νατάσα Χατζιδάκι: «'Ολα πάνε καλά / όλα θα πάνε καλύτερα / Νά σταλούν / άθλητικές φανέλλες / για τον ποδοσφαιρικό σύλλογο / σκελές / για τον άγροτικό καταυλισμό / ηλικία με διακριτικά / στους άπογευματινούς χωροφύλακες / ... όλα πάνε καλά / όλα θα πάνε καλύτερα...» («Προοπτικές»), συλλ. «Στίς έξόδους των πόλεων», 1971), («υπερηφανεύεται»).

Αλλά στο σημείο αυτό άς περάσουμε στην ομάδα εκείνη των ποιητών που στο έργο τους χρησιμοποιούν όρους, λέξεις και εικόνες άντλημένες από τον χώρο του παιχνιδιού.

Είναι γεγονός ότι η όλη παρουσία του ποδοσφαίρου, άν και όχι στον άναμενόμενο βαθμό, δέν άφησε άνεπηρέαστους, πάντως, τους έλληνες δημιουργούς, με άποτέλεσμα να μάς έπιτρέπεται να βγάλουμε σήμερα κάποια συμπεράσματα χρήσιμα, μέσα από τά σχετικά ποιήματα ή τά άποσπάσματα.

'Ετσι, ένα κλίμα έγκατάλειψης και έσωτερικής μοναξιάς δημιουργεί ο Νίκος-Άλέξης Ασλάνογλου, καθώς σέ τοπία ταπεινά και λαϊκά ψάχνει τήν θαλαπωρή χαμένων έρώτων στα ποιήματά του «Κι άν μου ρημάξατε τό γήπεδο», «Τί κι άν τό θέλησε», «'Επικίνδυνη ηλικία» και «'Γήπεδο στο Κιέρι». Δωρικότερος ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος («'Τίποτα δέν βγήκε άληθινό. / Κομπογιαννίτικα ξόρκια οί χρησμοί...») («Τ»), συλλ. «'Αλφαβητάρι», 1976), χρησιμοποιεί. 'Ο Άρης Δικταϊός, αντίθετα, στο πασίγνωστο πιά εκείνο υπό τον τίτλο «'Επίνικος 1959 - 'Ηλία 'Υφαντή, Πειραιή, Ποδοσφαίρα» ποίημά του λατρεύει τό άρρεωπόν, πολύ διακριτικά, κάλλος, κάτι περίπου που κάνει και ο Μάνος Χατζιδάκις στο «Αιώνιο πάθος - μία μπαλλάντα για τον Τζώρτζ Μπέστ» (περ. «'Η λέξη» τ. 25, 'Ιούλ. 1983). 'Ο Νίκος Έγγονόπουλος τόσο στο ποίημά του «'Τά γκώλ-πόστ» τής συλλογής του «'Στήν κοιλάδα με τους ροδώνες» του 1978, όσο και ο Άνδρέας Έμπειρικός στο «'Ηχώ», τής συλλογής του «'Η σήμερον ως αύριον και ως χθές» του 1984, κινούνται σέ μία «περίεργη» άτμόσφαιρα. Μέσα από τή φρίκη του πρωτόγονου, τήν άναζήτηση μιās χαμένης τρυφερότητας επιδιώκει ο Έρρίκος Μπελιές στο ποίημά του «'Οπαδός τής ΑΕΚ ή ο δικάφαλος», τής συλλογής του «'Πόλεως» του 1985. Χαμηλούς τόνους έπεξεργάζεται ο Κώστας Ριτσώνης στα ποιήματά του «'Στόν άέρα πετούν» («'Αγκαλιά», 1974), «'Ορέστης» («'Ο άνάπηρος λαχειοπώλης», 1982) και «'Γεμάτες με συνθήματα / οί μάντρες του γηπέδου / ο

άερας χορταίνει φωνές / και τά ντουβάρια μογογιές» (περ. «Πανδώρα», τ. 1, 1997). 'Ο Κώστας Ταχτσής: «Μιά μπάλα ύπῆρξε ή ζωή μου / κλώτσ' από δώ / κλώτσ' από κεί / γκόλ! γκόλ!!! / Τό χάσαμε τό παιχνιδι» («'Η ζωή μου», συλλ. «Καφενεϊό τό Βυζάντιο - κι άλλα ποιήματα», 1972), σέ ποιητική στιγμή αυτοκριτικής μάς πληροφορεί. Χαριτωμένα εύρηματικός και υπογείως διαβρωτικός ο Άλέξανδρος Φερέντης-Άρώνης: «'Αφησε τους άνιδεους / να παίζουν ποδόσφαιρο στα γήπεδα. / Τό έν λόγω άθλημα / παίζεται στο κρεβάτι συναρπαστικότερα...» («Ποδόσφαιρο και ποδόσφαιρο», συλλ. «'Αθώα περιστέρα», 1999), ίσχυρίζεται. 'Ο Θωμάς Γκόρπας στίς πιό γνώριμες, γνήσιες και «πνευμένες» στιγμές του: «'Τί άπελπισία είναι αυτή που διαλύει τό σπίτι / τί λαϊκό είναι αυτό βαρύ που σέ κατευδώνει / μέσα στο χάραμα φεύγει και πās πατέρα / όπως έπάγαινες φτωχέ για τή δουλειά... Σάν φτάσεις γράψε μας άν βρήκες εκεί πέρα / θέση για τά μεγάλα μάτς κι ευχαρίστα τοιγάρα...» («'Ο θάνατος του πατέρα», συλλ. «Παλιές ειδήσεις», 1966), μονολογεί. 'Ο Κωστής Γκιμοσούλης καλλιπέης όπως πάντα: «'Τά παλιά γκαρσόνια / τά καταλαβαίνεις από τά παπούτσια... με τά παπούτσια αυτά / τριπλάρουν τά τραπέζια / με επιδέξιο και κωθρό διασκελισμό / όπως οί βετέρανοι παῖχτες...» («'Γκαρσόνια», συλλ. «'Επικίνδυνα παιδιά», 1992), παρατηρεί. 'Ο Έκτωρ Κακναβάτος: «...Ω ποδοσφαιριστή Βάν Γκόγκ / τί δίχτυα κίτρινα / Τά πράσινά σου τί φανέλες, οί ντρίπλες σου / τά λουλακιά οί σφυρίχτρες / ή πιστολιά σου πρώτο ήμίχρονο...» («'Οχιές», συλλ. «'Διήγηση», 1974), στίχους εξαίσιους ζωγραφίζει. Νοσταλγικός ο Γιάννης Κακουλίδης: «...Άλλα χρόνια, / άλλοι θεοί, / άγνωστοι ο Κασαρέλ και ο Ληβιάς. / Κάτι ο Παπάγος, / κάτι ο άϊλουρος Καραπατής, / ... και τό γράμμα από τον Άϊ Στράτη / ... Γεμάτα εικοσιτετράωρα, / γεμάτοι μίνες, / γεμάτα χρόνια...» («'Η πρώτη αφήγηση του χάπα χούπα», συλλ. «'Ο θρίαμβος του χάπα χούπα», 1982), μελαγχολεί. Άμέτοχος δῆθεν, ως παρατηρητής, ο Δημήτρης Καλοκύρης: «...Εκείνος όμως που γυρνάει στο σπίτι του, / άπόγευμα, / με ψώνια στη σακούλα και εντάματα / που τρέχουν / και με τήν έγνοια στην ομάδα του που έχασε / και κάποιαν που όλο τής τηλεφωνά κι όλο δέν / είναι / βαδίζει τώρα και σκαλίζει περπατώντας / τά παλιά...» («'Προετοιμασία και δράμα στο δρόμο, II», συλλ. «'Η προκυμμία», 1984), μάς μεταγγίζει θλίψη. Τόν ποιητικό του καμβά με τους στίχους του: «'Αν ήμουν ξυλουργός... Στά διαλείμματα θα έτρωγα με όρεξη μπιφτέκια από τό διπλανό ψητοπωλεϊό... 'Όταν θά μ' είχαν οί μαῦρες μου πιάσει / θά πήγαινα στο γήπεδο, στο μπάρ, στο μπορντέλο...» («'Τό άκελδαμά του ποιητή», συλλ. «'Άκελδαμά», 1987), ο Τάσος Καπερνάρος διανθίζει. Τό ίδιο πράττει, και μάλιστα κάμποσες φορές και με έπιτυχία ξεχωριστή, ο Νίκος Καρούζος, στα ποιήματά του «'Απ' τίς άγγελικές μου σημειώσεις», «'Τότε με τίς ταραχές», «'Τυφλή άπόκρουση», «'Ημικίονες τή νύχτα», «'Τό σφυρί τής ζωής και». Με τρυφερότητα άφατη αλλά και με τον γνωστό δυναμισμό του, κινούμενος άνάμεσα στην νοσταλγία άλλοτε και, άλλοτε, άνάμεσα στην είρωνεία και τήν λεπτότατων

ἀποχρώσεων πικρία γιά ὅ,τι ὁ χρόνος κάλυψε, στίχους ἐκλεκτούς ὁ Μάριος Μαρκίδης, μέσα ἀπό τὰ ποιήματά του «Παραλογή σέ ἀτεχνους στίχους», «Κριτική μιᾶς φιλοσοφικῆς σταδιοδρομίας», «Ἕλληγ, ὄχι γραϊκός», «Κατάθεση καί Ἐξώδικο», μᾶς δίνει, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος Μουντές («Ἄλλοτε πίστευε σ' ἕναν εἰδικευμένο / λυρισμό. / Ἐξευγένιζε τούς χοντρούς ἐνθουσιασμούς / τῶν γηπέδων / μέ τήν σκέψη πώς ἔτσι διασκεδάζει / τό πιεσμένο κοινωνικό σύνολο. / Ἀπολησμονιόταν εὐκολα / στή λεκτική του ἀρμονία / καί κέρδιζε τή γαλήνη τῆς ἀπραξίας / ἐνός Κυριακάτικου δειλινού») («Οἱ βιασμοί», συλλ. «Ἡ ἀντοχή τῶν ὑλικῶν», 1971), εὐστροφος ἐμφανίζεται. Μέ τίς προσφιλεῖς γλωσσικές του ἐκρήξεις («... Ἀναδρομικά ὀλισθήματα / Ὑπεξαίρεση ὀνομάτων / Ἀποσωλήνωση τῆς ἀλήθειας / Ἐθνική βαρηκοῖα / ἡ ἐθνικὸ κατενάτσιο;») («12», συλλ. «Σῶμα πέλαγος», 1999) ὁ Γιώργος Παναγιώτου. «Ἄερινος» («... καί ποιός / δέν θά 'θελε στ' ἀλήθεια / νά εἶναι – ἔστω καί / γιά μιὰ Κυριακή – / ὁ μοναδικός δεκατριάρης! / Ἄ! Καί νά ἤμουν! / θά 'παιρνα τήν / ταχεία τοῦ Βορρῆ / καί τότε ποιός πιά / “στὴ Νάουσα γλυκὸ κρασί / στή Βέροια μαυρομάτες” – / γύριζε γοργά – / “καί στ' ἔρημο τό Κόλινδρο / κοντοῦλες καί γιομαῖτες”!») («Ἡ πόλη», συλλ. «Ὁ μικρός καί τό θηρίο», 1970), ὁ Γιάννης Πατίλης. Στιβαρός ὁ Μανόλης Πρατικᾶκης καί σέ μιὰ ἀπό τίς καλύτερες στιγμές του στὰ ποιήματά του («Πρός τὰ πού ἄνοιγε τίς ἀτέρμονες συζητήσεις, IV, IX», τῆς συλλογῆς του «Τὰ δυσεῦρετα χρώματα τοῦ τέλους», τοῦ 1993. Εὐστοχος ὁ «πρωταγωνιστής» – κλητήρας – τοῦ τοπικοῦ ποδοσφαιρικοῦ συλλόγου στό «Χρονικό» τῆς «Τέταρτης διάστασης» ἀλλά καί ὑπερσυναίσθηματικός, ὁ Γιάννης Ρίτσος, στίς «Γειτονιές τοῦ κόσμου» καί στό «Τερατῶδες ἀριστούργημα». Ἀνιχνεύοντας δικές του, ἐσωτερικές εἰκόνες («... Ἔτσι ὁ Ἀόρατος ἄνθρωπος... ἦταν σέ θέση μέ μιὰ μικρὴ προβολή, μιὰ ἀνεπαίσθητη ἐπέμβαση νά μετατρέψει ἕνα σούτ στό δοκάρι σέ γκόλ, νά ὑποβοηθήσει ἐλάχιστα ἀλλά καίρια ἕναν ἄλτη στήν τελικὴ προσπάθεια, νά μετατρέψῃ μιὰ θανατηφόρα μαχαιριά σέ ἀμυχή...») («Ὁ ἀόρατος ἄνθρωπος», συλλ. «Ἀπλὴ μέθοδος τῶν τριῶν», 1995), ὁ Ἀλέξης Σταμάτης. Ὁξὺς («Ἡ Ἄρτεμις ἀπολαμβάνει θαυμασμό... Καί παίζει μπακότερμα τόν ἀνδρισμό / τήν ταπεινὴ καταγωγή, μπότες – μπλουτζίτς ἀναγνωρίζοντας...») («PAX COLONAKIA», συλλ. «Φαινομενολογία ἀργυρότητος», 1997), ὁ Ἀνδρέας Βεργιόπουλος, «φωτογραφικός» («...ὁ πατέρας μου μέ φόντο τόν πύργο τῆς IBM / γαβγίζει γιά τ' ἀποθέματα τῆς «Petrobras» / καθὼς ὁ Λεοπόλντο – μπάτλερ ἀπὸ τὰ ὀκτώ του / σερβίρει ὑποταγή ἀπὸ τ' ἀριστερά: / “Αὐτούς τούς συγκινεῖ μονάχα τό ποδόσφαιρο καί ἡ σάμπα”...») («Μέ λουλούδια καί λείψανα», συλλ. «Ἡ νοσταλγία τῶν οὐρανῶν», 1991), ὁ Χάρης Βλαβιανός. Προσεκτικός καί ὀλιγόλογος («...Τὸ φεγγάρι, ἡ Σιέρα Μάντρε, ὁ Πάοκ, τὰ ζέπελι») («Οἱ χυμοὶ τῶν δέντρων», συλλ. «Λύθρον», 1988), ὁ Χ. Δ. Καλαϊτζῆς. Τὴν ἀγωνία καί τὴν ἀπελπισία τῆς ἀπειλούμενης ἀπὸ τὴν μοναξιά γυναικός («...περπάτησε τεθλασμένα, σάν τόν τερματοφύλακα / πρὶν ἀπ' τὰ πέναλτυ, κι ὅσες φορές ἄνοιξε τό πορτοφόλι τῆς / ἡ φωτογραφία μέ τό παι-

δί ἦταν σκεπασμένη / ἀπὸ τό τελευταῖο χαρτονόμισμα...») («Παιδί;» συλλ. «Ὡς Ἄζτεκοί στίς Ἄζόρες», 1985), ὁ Σπύρος Λ. Βρεττός. Δοκιμάζοντας τίς λέξεις σάν σκληροῦς καρπούς στό στόμα («...Γκόλ – Γκολκίπερ – Γκόμμενα Good bye ζωὴ γκονατισμένη») («Περιπολία», συλλ. «Ἀκάθιστος δεῖπνος», 1978), ὁ Μιχάλης Γκανᾶς. Βυθισμένη σέ μιὰ πένθημη ἀκίνησια («...“Δέν ἔχω ἕνα χῶρο ἀπλό νά καθίσω” τῆς λέει / Στό τέλος πῆρε τό γιό του καί παίζανε ποδόσφαιρο στό οἰκόπεδο / σκυλιά καί μαργαρίτες γύρω γύρω / καί μιὰ δροσιά ἀπ' τὰ βουνά σάν καταράχτης...») («Ἐγκατάλειψη, II», συλλ. «Ὁ λύκος τοῦ μεσονυκτίου», 1978), ἡ πάντοτε αἰθέρια Ζέφη Δαράκη. Σέ μιὰ ἀμφιθυμία μέσα («...σηκώνεις τό κεφάλι τότε, κοιτάξεις γύρω, τίποτε / μονάχα τό ράδιο τῶν ἀπέναντι μεταδίδει ποδόσφαιρο...») («Τὸ αἶνιγμα στό κύμα», συλλ. «Ἀπ' τό τίποτα», 1994) ὁ Σάκης Σερέφας. Σέ χώρους πού μοιάζουν σάν νά τούς ἔχεις ἀφαιρέσει τὸν ἀέρα («...ἀγκομαχώντας / ἡ φωνὴ τοῦ σπῆκερ / δεύτερο ἡμίχρονο / ἡ πατρίδα τέλειωσε.») («Ἐθνικὴ γιορτῆ», συλλ. «Ὅλο καί πῶ λίγες», 1992), ὁ Βασίλης Κουγέας. Νευρώδης ὅπως πάντα («Μεσάνυχτα μέ θανατηφόρο πανσέληνο / πίσω ἀπὸ κάθε σπίτι. / Σκόνη ἀσφυξία σκοτοδίνη καπνὸς κοιμοῦνται / στά λευκά σκεπάσματα κι ἡ καρδιά ξαναβρίσκει λίγο / τὴν ἀναπνοὴ τῆς ἐδῶ σ' ἕνα ὑπόγειο δύο μέτρα κάτω / ἀπὸ τό πεζοδρόμιο καί τὰ πόδια τῶν περαστικῶν / Δημητρίου Σούτσου τριάντα ἔξι / πλάι στό μεγάλο γήπεδο ἀπ' ὅπου ἀντηγοῦν ἰαχές / φιλάθλων πού ἔχουν πεθάνει...») («Ἀπὸ τό ὑπερῶο τῆς Ἑλλάδας ὁ Νίκος Καρούζος ὀμιλεῖ στό φθαρτό», συλλ. «Πηγᾶδι μέ οὐρανό», 1994), ὁ Στέφανος Μπεκατώρος. Σέ κλίμα «τρώμου» («Σπασμένο τζάμι / φυσοῦσε μιὰ κρύα ἀναπνοή / καί ἡ γυναίκα πού ἀγαπήθηκε παράφορα / ἔσπασε ἀπὸ γέλια / κομματιάστηκε / ... βλέποντας τό φεγγάρι πού δέν ἦταν / ἄλλο / ἀπὸ μιὰ μπάλα ποδοσφαίρου στό στερέωμα») («Παραλλαγές σέ ἕνα σῶμα, XVII», συλλ. «Τὰ ἄλεκτα τοῦ Ἀλέξανδρου», 1994), ὁ Βασίλης Ντόκος. Μέ γοργούς ρυθμούς κινούμενη («... καλὲς σαβανωμένες συμμαθήτριές μου / ἀγόρια πού δέν φίλησα / ἐσεῖς πού φυλάξατε τούς στίχους / καί χάσατε τὴν μπάλα / ἴσως τώρα τό παιχνιδὶ νά δικαιωθεῖ. / Τὸ σύνθημα. / Ποδοσφαιριστὲς τρελοὶ / ἑκατομμύρια στή Λέρο») («...Τὸν ἄργητα Κολωνόν...», περ. «Ἐμβόλιμον», τ. 37-38, 1999) ἡ Μαρία Λαγγουρέλη. Ἠπίως διαμαρτυρούμενος («“Ἡ ζωὴ μας κάθε μέρα δυσκολεύει.” Λέει καί πάει / Ἕνας ἄνθρωπος μόνος. Ἀνάμεσα σέ ἀφίσες καί προκηρύξεις. / Ἐνῶ φανατικοὶ φίλαθλοι στὸν ἄλλο παράλληλο δρόμο / παραληροῦν.») («Τὰ κλουβιά, IV» συλλ. «Ἀπόπειρες», 1981), ὁ Χρῆστος Τοιμανίδης. «Νεανικός» καί ἀστεῖρευτος («Ὅταν μπῆκε τό τελευταῖο γκόλ / κι ἀκούστηκε μιὰ ἰαχὴ ὡς ἐκεῖ πού μπορεῖ / νά ξεκλειδώσει τὸν ἦχο / τό κλειδί τοῦ σόλ, / διαπιστώσαμε πὼς εἴμαστε πάλι χαμένοι / νικητὲς τοῦ τώρα, / τοῦ καιροῦ νικημένοι...») («7», συλλ. «Ἡ ἀνατολικὴ δύση», 1996), ὁ Γιώργος Παναγιολόπουλος. Ἡρεμα πληγωμένος ὁ Γιάννης Κουβαράς στό ποίημά του «Κρέμασε τὴ ζωὴ του στὰ γκόλ-πόστ» τῆς συλλογῆς του «Μέσα θάλασσα» τοῦ 1999, ἀλλὰ καί ἀριστοτεχνικὸς στήν συνένωση τῶν εἰκόνων του («...Κα-

θώς θά φεύγεις, σέ παρακαλώ / σβήσε με απ' τό χάρτη τῶν αεροφωτογραφιῶν / ἀπό τήν μνήμη τῶν ἐγγράμων καρτ-ποστάλ / κι ἀπό τά εἰδυλιακά τοπία τῆς Βολιβίας καί τῆς Χιλῆς. / Γιατί, νέος / μέ τήν φανέλα τῆς ΑΕΚ, / στό παράθυρο, περίλυπος / γιά μιὰ ἡττα τῆς Κυριακῆς / σκέπτεται ν' ἀποδράσει / μέσ' ἀπό τή λάσπη τοῦ συνοικισμοῦ / καί νά χαθεῖ, καί νά καεῖ / καί σάν τόν Λόρκα κάποια Κυριακή / δίχως φωνές, νά δολοφονηθεῖ...») («Πτώσις περίλυπου νέου», συλλ. «Κοινός βίος», 1976), ὁ Γιώργος Χρονᾶς.

Ὅσο γιά τήν τελευταία καί πολύ οὐσιαστική ομάδα, ἐκεῖνη πού προβάλλει τήν ἐρημιά τοῦ τοπίου δηλαδή, ἀλλά καί ἀνακαλεῖ, ταυτοχρόνως, συμβάντα παιδικῆς ἡλικίας σέ συνδυασμό πάντοτε μέ τό παιχνίδι, θά μπορούσαμε νά ἐξαγάγουμε τά ἀσφαλέστερα τῶν συμπερασμάτων μας, μέσα ἀπό τά ποιήματα τῶν: Δημήτρη Δασκαλόπουλου («Ρωτοῦσε λαχανιασμένα»), Σταύρου Ζαφειρίου («Μέ τά μάτια β'»), Γιώργου Ἰωάννου («Τό δελτίο»), Ρούλας Κακλαμανάκη («Ποδοσφαιρικοί ἀγῶνες»), Νίκου Καρούζου («Ἀγχώδης ἐμπειρία»), Στάθη Κουτσούνη («Μάσκες»), Χρίστου Λάσκαρη («Κυριακάτικο ἀπομεσήμερο»), Γιάννη Πατίλη («Μηδέν-μηδέν»), Λεφτέρη Πούλιου («Ἡ μπάλα»), Χάρη Βλαβιανοῦ («Autobiographia literaria»), τά ὁποῖα λόγῳ τῆς συγγένειας τοῦ θέματός τους, ἔστω καί μέ τίς διαφορές στόν τρόπο παρουσιάσής τους ἀπό ποιητή σέ ποιητή, προτίμησα ἀντί νά τά σχολιάσουμε χωριστά, νά τά ἀφήσουμε, ἀνθολογούμενα τά περισσότερα, νά μᾶς προσφέρουν τήν οὐσία τους, πιά ἄμεσα, πιά ἀβίαστα καί πιά περιεκτικά.

Πάντως, θά ἤθελα, τελειώνοντας, νά σημειώσω ἐν τάχει καί τά ἀκόλουθα: α) Κάνοντας τίς συγκρίσεις, διαπιστώνω ὅτι τό ποδόσφαιρο ἐμφανίζεται πιά ἔντονα στήν ποίησή μας ἀπό τήν πρώτη μεταπολεμική γενιά καί μετά καί, ἀφοῦ βρεῖ μιὰ πολύ αὐθεντική στιγμή στή δεύτερη (βλέπε Γκόρπας καί Μαρκίδης π.χ.), βρίσκει μεγαλύτερη ἀνταπόκριση στή γενιά ἐκεῖνη τῶν ποιητῶν πού ἐμφανίστηκαν λίγο πρὶν ἢ λίγο μετά τήν ἀρχή τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Σκεπτόμενος δέ τούς – ἐλάχιστους – ποιητές τῆς γενιᾶς τοῦ '30 πού ἀσχολοῦνται μέ τό ἄθλημα τοῦτο, ἄν καί ἦσαν ἀπό τούς πιά ριζοσπαστικούς, πιστεύω ὅτι τούς διακρίνει μιὰ «ψεύτικη» καί «ἀφ' ὑψηλοῦ» σχέση μέ τό ἄθλημα. β) Ὅσο γιά τούς μετά τήν δεκαετία τοῦ '70 ἐμφανισθέντες δημιουργούς, στατιστικά, παρατηροῦμε μιὰ ἐλαφρά μείωση τοῦ ἐνδιαφέροντος, γεγονός πού δέν εἶναι ἄσχετο ἀπό τήν ὄλο καί πιά ἔντονη διάθεση – ὄλων τῶν ποιητῶν πιά – γιά κεντρίσματα περισσότερο προερχόμενα ἀπό τόν ἐσωτερικό μας κόσμον καί οὐχί ἀπό τό περιβάλλον. γ) Ἀνακαλώντας στή σκέψη μου τά ποιήματα πού στάθηκαν ἀρνητικά, δέν παραλείπω νά λάβω ὑπ' ὄψιν μου ὅτι ἀρκετά ἀπό αὐτά γράφτηκαν ἀπό ποιητές πού στό ἔργο τους ὑπερέχει τό πολιτικό-κοινωνικό στοιχεῖο καί, σέ κάποιους μάλιστα, ἔτσι ὅπως τό ὑπαγόρευε τότε μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, ἢ περί τέχνης ἀντίληψη τῆς παραδοσιακῆς ἀριστερᾶς τῆς δεκαπενταετίας '50-'65 καί ὅτι ἄλλα, ἔστω καί ἄν οἱ ποιητές τους δέν ἀνήκαν στόν προαναφερθέντα πολιτικό χῶρον, γράφτηκαν μέσα στήν περίοδο τῆς ἀπριλιανῆς δικτατορίας, ὅταν τό ποδόσφαιρο «ἀγκα-

λιασμένο» ἀπό τήν παράνομη ἐξουσία, ἐθεωρεῖτο ὡς ἕνας βασικός κίνδυνος γιά τήν «λαϊκή χούνωση», ὅπως ἤδη καί λίγο πιά πάνω σχολιάσαμε. δ) Ἀκόμη, καλό θά εἶναι νά ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁποῖος ἐνδιαφέρεται γιά τό θέμα, προκειμένου νά συμπεράνει εὐκολότερα πῶς τό γήπεδο λειτουργεῖ ὡς μέρος τοῦ ὑπολοίπου περιβάλλοντος χώρου ἀνεξαρτήτως τοῦ ποδοσφαίρου, καί τούς στίχους τῶν: Νάσου Βαγενᾶ: «Υπάρχουν σώματα τόσο περίπλοκα καί λευκά / ὅσο τό αἶσθημα τοῦ σκακιστῆ ὅταν νικᾷ. / – Υπάρχουν σώματα τόσο ἄδεια / ὅσο ἕνα γήπεδο τά βράδια...» («Περί σωμάτων», συλλ. «Τά γόνυα τῆς Ρωζάνης», 1987), Γιάννη Δάλλα: «Ὅταν ζυπνήσαμε οὐρλιαζε ἀπό παντοῦ ἡ φωνή: Μιλήστε πιά σιγά Προχωρεῖτε στά νύχια σας * Ξυστά κάτω ἀπ' τούς τοίχους καί τίς μακρινές ἀφίσες * Ἐκεῖ πού δείχνει ὁ δείχτης σέ σταθμούς καί γήπεδα μεταγωγῆς * Ἀρχίζει ἡ προγραφή * Νά μήν ἀναληφθεῖ κανεῖς * Στά πόδια τ' ὄνομά σας * Ἀποθέσατε * Τά ρούχα θά τά βρεῖτε ἀπέναντι στήν ἄλλη ἀκτή» («4», συλλ. «Ἀνατομία»), Βασίλη Καραβίτη: «Μέσα στόν ὕπνο του τό δέρμα / Ἀπορίπτει ὅλες τίς τραχιές ἐνδείξεις / Μ' ἄγνωστα ὕλικά καί ἐργαλεῖα / Ἡ καί χωρίς αὐτά / Συνθέτει αἰσθητικά τό αὐριανό πρόσωπο: / Πεδίο τρυφερότητας, γήπεδο ποδοσφαίρου, μεταλλεῖο.» («Τό θαῦμα τοῦ δέρματος», συλλ. «Υλικό μονώσεως»), Γιώργου Λίκου: «Ἀπ' τό πρῶνι τά βαροῦλα ξεφορτώνουν / Τ' ἀμπάρι τῆς ψυχῆς μου / Κι ἐναποθέτουν στό ἔρημο γήπεδο / μιᾶς μακρινῆς συνοικίας / Τά ὄνειρα / Καί τούς χαλκᾶδες καί τίς ἀλυσίδες / Γιά τά ὄνειρα. / Καί φέρνουν τ' ἄγρια θηρία / Ὅμορφα καί λυγρὰ / Πού θά πηδήξουν μέσ' ἀπ' τ' ἀναμμένα / Στεφάνια τῆς καλοσύνης / Μέ θηριοδαμαστή τόν ἔρωτα. / Καί τούς λογισμούς μου ἀνεβάζουν / Ἀκροβάτες πού θά περπατήσουν / Πάνω στό τεντωμένο σκηνί ψηλά / Καί θά πηδήξουν στό κενό / Γιά νά σταθοῦνε μιὰ στιγμή μετέωροι.» («Τό τσίρκο», συλλ. «Διάυλος»), Μάρκου Μέσκου: «Κόπηκε στά δύο ἡ ζητωκραυγή μου ὅταν θυμήθηκα / πῶς στό ἴδιο μέρος τοῦ γηπέδου εἶχαν ξαπλώσει / εἴκοσι ἐννιά ὀλόγυμα πτώματα / χωρίς κεφάλια...» («Εἰκόνες ἀπό τήν ἐπαρχία», III (ἐπαρχιακό γήπεδο), συλλ. «Πρὶν ἀπό τό θάνατο», 1958), Ματθαίου Μουντέ: «Ἡ ψυχῆ ἄδειο γήπεδο, δίψα γιά τήν μοναξιά τῶν μυχῶν...» («Ὁ Ἄνθιμος τοῦ μεγάλου ἀγροῦ», συλλ. «Ἡ ἀντοχή τῶν ὕλικῶν», 1971), Γιολάντας Πέγκλη: «...Μεταφέρθηκε καί τό ταχυδρομεῖο σέ μιὰ ἀνηφόρα τοῦ κερατᾶ πίσω ἀπ' τό γήπεδο...» («Τό τραῖνο», συλλ. «Ὅμορφος κόσμος», 1984), Κώστα Χριστοφίλοπουλου: «...Κι ἦταν παιδιά πού ὁ ἀγῶνας τους / γινόταν ἐναντία / στήν εἰρωνεία τοῦ πλήθους. / Ρημαγμένα, ξιπόλητα, γυμνά. / Δύο βήματα ἀπ' τή θάλασσα / Ξενυχτοῦσαν / ὄνειρα μαραζῶναν αἰῶνες / κι ὅμως γλεντοῦσαν. / Δίπλα στά πλόκα, στίς βάρκες, στό γήπεδο μέ τ' ἄγριο ἀλμυρόχορτο...» («Μέρες τοῦ 1954», συλλ. «Τραβώντας ἀνατολικά», 1987), Τζένης Μαστοράκη: «...Πετιέται τότε ὁ καταδότης πίσω ἀπ' τόν μπερντέ, κι ἀρχίζει νά δείχνει μέ τό δάχτυλο, κι ὄλο ξαφνικά ζεσταθήκανε, ὅπως παλιά, μέ τά ἐλικόπτερα καί τά ξιπόλητα πτώματα στό γήπεδο...» («Οἱ ἐξετάσεις», συλλ. «Τό σόϊ», 1978), Γιώργου Σεφέρη: «Τόν και-

ρό πού συναντηθήκαμε / έλεγεσ τό κυνήγι τῆσ ἀγριόχηνασ / στό Δεσποτάτο
 τῶν έρμαφροδίτων / εκεί τό γήπεδο τοῦ ποδόσφαιρου / εἶχε γνωρίσει τήν
 ἀδιάντροπη σφαγή...» («Γράμμα στόν Rex Warner...», συλλ. «Τετράδιο γυ-
 μνασμάτων, Β'», 1976). ε) Έκτός ἀπό τά κείμενα ὄσων ποιητῶν ἤδη ἀναφέ-
 ραμε, καλό θά εἶναι νά γνωρίζει κανεῖς ἀκόμη καί αὐτά τῶν: Νάνου Βαλαω-
 ρίτη («Ποδόσφαιρο καί κανιβαλισμός» – «Έλευθεροτυπία», 26.6.1998)⁴, Βα-
 σίλη Καλαμαρά («Ό Ροζέ Μιλά τοῦ Νίκου Καρούζου» – «Έλευθεροτυπία»,
 26.6.1998), Γιάννη Ρίτσου («Ζωγραφική στό μαυροπίνακα» ἀπό τό βιβλίο του
 «Ό Άρίστος ἀρνεῖται νά γίνει ἅγιος»), Γιώργου Χρονᾶ (τουλάχιστον τό
 ἐκλεκτότερό του, μέ τόν τίτλο «Άποδυτήρια», ἀπό τίς «Ψεύτικες βλεφαρί-
 δεσ») καί Δημήτρη Χουλιαράκη («Ένας ἀνεξιχνίαστος ἱππότησ - τερματο-
 φύλακασ: μιᾶ ξεχωριστή παρουσία μέσ στό πλῆθος», «Έπτά ἡμέρες» τῆσ
 ἔφημ. «Καθημερινή», 4.10.1998). στ). Νά μή ξεχνᾶ ὁ ἀναγνώστησ, ἀπαλ-
 λάσσοντάσ με ἔτσι ἀπό παραλείψεις ἢ ἀδυναμίες, ὅτι ἡ δική μου στό θέμα
 ἐμπλοκή, δέν εἶναι παρά ἀποτέλεσμα λατρείασ πρὸσ τό ἄθλημα καί πρὸσ τίς
 μαγικές καί ἀνεξαγόραστες στιγμές εὐτυχίας πού μοῦ χάρισε ἀπό τότε πού
 κατάλαβα τόν ἑαυτό μου καί ἐξακολουθεῖ νά μοῦ χαρίζει μέχρι καί σήμερα.

Γιάννης Μυκάλης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Π.χ.: «Στά γήπεδα» (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Στήν Έκκλησία»), «Άφραγκεία»
 (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Σατραπεία»), «Φίλαθλοι Θεσσαλονικεῖσ» (κατ' ἀντιστοιχίαν
 πρὸσ τό: «Άλεξανδρινοί Βασιλεῖσ»), «Λούη Μαραθωνοδρόμου τάφος» (κατ' ἀντιστοιχίαν
 πρὸσ τό: «Λυσίου Γραμματικοῦ Τάφος»), «Έφτά-ἔνα» (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Τε-
 λειωμένα»), «Ό Μακεδών Σέντερφώρ» (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Ό Βασιλεὺσ Δη-
 μήτριος»), «Ό Δομάζοσ» (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Ό Δαρεῖοσ») καί «Προσέφερα στή
 μπάλα» (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸσ τό: «Έκόμισα εἰσ τήν Τέχνην»).

2. «Άθλητική Προοπτική», «Ποίηση καί ποδόσφαιρο», «Ό Ήρακλῆσ δέν εἶναι πιᾶ
 μπανάλ» (μέροσ πρῶτο: «Άπό τήν Τοῦμπα στοῦ Χαριλάου», μέροσ δεύτερο: «Άπό τό Γου-
 ἐμπλεῦ στό Καυτατζόγλειο» καί μέροσ τρίτο: «Βόλτα στό Καυτατζόγλειο καί πάλι πίσω»).

3. Σημείωση, πού ὑπάρχει στό τέλος τῆσ συλλογῆσ: «Ό λόφοσ τῆσ Σουπέργκα βρι-
 σκεται λίγο ἔξω ἀπ' τό Τορίνο. Τό ἀπόγευμα τῆσ 4ης Μαΐου 1949, λόγω τῆσ πυκνῆσ ὀμί-
 χλησ, τό τρικινητήριο FIAT G-212, πού μετέφερε τήν ποδοσφαιρική ὀμάδα τῆσ πόλησ με-
 τά ἀπό ἕνα φιλικό ἀγῶνα στή Λισσαβόνα, προσκρούει στή βασιλική τῆσ Σουπέργκα, στήν
 κορυφή τοῦ λόφου, μέ ἀποτέλεσμα νά βροῦν τραγικό θάνατο καί οἱ τριάντα ἕνα ἐπιβάτεσ
 του».

4. Πάντως, ἀξίζει νά ἐπισημανθεῖ ἡ μονίμως ἀρνητική θέση τοῦ Νάνου Βαλαωρίτη.
 Έκτός ὄσων ἀναφέραμε, ἄσ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καί τά ποιήματα: «Άθήνα, ἡ Κόρη τῆσ μα-
 κροβιότητασ» (συλλ. «Έ η πουπουλένια ἐξομολόγηση», 1982), καί «Τά βάσανα ἑνὸσ παιδιοῦ
 τοῦ αἰῶνα - II» (συλλ. «Άνιδεογράμματα», 1996).